

سواد رسانه، ضرورت توسعه انسانی

بی تردید یکی از تحولات عمده عصر حاضر تاثیر و تاثر جوامع مختلف بر فرهنگ، باور و زندگی اجتماعی یکدیگر است، مردم برای ادامه زندگی در جوامع امروز نیازهای تازه ای پیدا کرده اند و چاره ای جز سازگاری با شرایط موجود ندارند .

انسان امروزی نمی تواند در برابر حوادث اتفاقات و رخداد های جهانی بی تفاوت باشد چرا که می داند هر رویدادی حتی در دورترین مناطق جهان نسبت به موقعیت مکانی اش می تواند بطور غیر مستقیم و یا مستقیم در زندگی او تاثیر گذار باشد . به این ترتیب انسان امروزی برای ادامه زندگی و موفقیت، نیازمند کسب اطلاعات از جهان پیرامون خود است .

در گذشته منبع دریافت ارتباطات، وسایل ارتباط جمعی رسمی مانند رادیو و تلویزیون و مطبوعات و صفحات مجازی و وب سایت ها بودند، اما امروزه تلفن های همراه این نقش را ایفا می کنند و این وسیله به مهمترین ابزار ارتباط جمعی تبدیل شده که کاربر آن در هر لحظه می تواند پیام، ارسال و یا دریافت کند . در حقیقت بهترین شیوه ارتباطی یعنی ارتباط دو سویه را برای عموم فراهم کرده . این یک موفقیت بزرگ برای بشر است که جنبه های مثبت بسیار دارد. اما معایبی چون عدم شناخت منابع مختلف اخبار، عدم دسترسی به منبع خبر و تشکیک در صحت آن جمله مشکلات آن است .

شکی نیست که تلفن همراه به دلیل ساختار شکلی و توان بالای برقراری ارتباط به اشکال مختلف می تواند بیش از هر رسانه دیگر در تغییر الگوهای رفتاری و نگرش های اجتماعی نقش مهمی ایفا کند.

معمولاً افکار عمومی یک جامعه این گونه عمل می کند که باشندین یک خبر حتی اگر صحت نداشته باشد اما با پس زمینه ذهنی و تفکرات او سازگار باشد، او را باور و در برابر سایر خبرها و اطلاعات صحیح و دقیق موضع می گیرد و آن را توجیه تلقی می کند.

پس خلاء اطلاع رسانی به موقع از سوی رسانه های رسمی مورد اعتماد می تونه زمینه اقبال از اینگونه خبرها در فضای مجازی رو بیشتر کنه .اما اینکه کدام خبر صحیح و کدام غلط و اشتباه است نیازمند داشتن توان تجزیه و تحلیل است که قطعاً زمان لازم دارد.

در فضای مجازی کمتر می توان به صحت و سقم اخبار و مطالب منتشر شده اعتماد و اطمینان حاصل کرد چون معمولاً منابع اطلاعاتی ناشناس و گم هستند . امکان تحریف و قلب واقعیت ها بسیار است و بدلیل قابلیت مداخله کاربران در تولید محتوا امکان مخدوش شدن اخبار و مطالب وجود دارد.

بنابر این در تحلیل اخبار یا باید شناخت کافی نسبت به موضوع و سابقه اون داشته باشیم و از شگردهای القاء خبر یا تبلیغات هم آگاه باشیم یا به اینگونه خبرها که به لحاظ ساختاری با عقل و منطق منافات دارد شک کنیم و کمی به خودمان زمان دهیم تا به کسب اطلاعات بیشتر از منابع مختلف و تحلیل داده ها به نتیجه معقول و تصمیم گیری برسیم .

فراموش نکنیم تصمیم گیری فرآیندی است که در آن نقش اصلی را اطلاعات بازی می کند، یعنی اول بایستی اطلاعات موردنیاز تصمیم گیری فراهم شود تا بتوان اطلاعات را ترکیب و تصمیم گیری کرد.

در فرآیند تصمیم گیری، باید نحوه استفاده از اطلاعات را یاد بگیریم که این مستلزم افزایش دانش رسانه ای بصورت حرفه ای است و نمی توان از همه افراد جامعه انتظار رسیدن به این توان بالا رو داشت.

در گذشته استفاده از وسایل ارتباطات جمعی کاملاً یکسویه بود و مخاطبان صرفاً دریافت کننده پیام بودند اما اکنون با بهره گیری از ابزارهای ارتباطی نوین از جمله تلفن همراه، این قابلیت فراهم شده است که مخاطب دیگر منفعل و صرفاً نظاره گر محتوای برنامه های رسانه ای نباشد. بلکه قدرتی کسب کرده است تا به سرعت به محتوای موجود واکنش نشان دهد و در نحوه تولید محتوا، تأثیر گذار و حتی خود تولید کننده باشد.

اگر بر این باور باشیم که نوع نگاه انسان به جهان بیرونی و میزان شناخت از ظرفیت های و قابلیت های درونی، عامل موثر در بهره گیری از تکنولوژی و رشد تفکر مثبت نگر نسبت به تحولات پیرامونی است، تلفن همراه می تواند بعنوان یافته ای مفید در سهولت برقراری ارتباط باشد و در غیر این صورت از بین برنده حرمت ها است.

با نگاه به دیدگاههای برخی نظریه پردازان علوم ارتباطات اجتماعی به خوبی بر اتفاق نظر آنها در تأثیر پذیری جوامع از تکنولوژی های جدید ارتباطی پی می بریم. **سعید رضا عاملی (استاد ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران)** به پارادایم دو جهانی شدن ها و در درجه اول به تبیین دو جهان موازی و در عین حال مرتبط و در هم آمیخته می پردازد و در درجه بعدی جهانی شدن های متکثری را درون این دو جهان مورد توجه قرار می دهد. در واقع مهمترین تغییر جهان معاصر، که بنیان تغییرات آینده جهان را می سازد، "رقابت جهان واقعی و جهان مجازی" می داند.

براساس نظریات **پائولو فریره (اندیشمند برزیلی)**، روش های ارتباطی یک جانبه که در آن همیشه فردی متکلم وحده و فرد دیگر صرفاً گیرنده پیام است، از دوران کودکی به فرد تحمیل شده و امکان مساوی و برابر در برقراری ارتباط را از او سلب می کند. این روش به تدریج الگویی نامتعادل را به انسان تفهیم می کند که او آن را **فرهنگ سکوت** می نامد و درست به این دلیل است که فریره ایجاد زمینه گفت گو و ارتباط دو طرفه را که در آن شنونده قدرت و مجال سخن گفتن می یابد، توانمندسازی می نامد.

توسعه از دیدگاه فریره، با بهبود وضعیت ذهنی، روانی و محیطی انسان آغاز می شود و نه با نسخه ای از پیش نوشته شده که تلاش عمده اش بر ترویج تکنولوژی و فرهنگ غیربومی است. او چنین فرایندی را توسعه نمی داند و آن را تهاجم فرهنگی می داند.

هارولد لاسول (اندیشمند آمریکایی و نظریه پرداز ارتباطات)، نخستین جامعه شناسی بود که چارچوب مشخصی درباره کارکردهای متفاوت ارتباطات در جامعه به دست داد. فرض کلی تحلیل کارکردی بر این اصل استوار است که ارتباطات در جهت یکپارچگی، تداوم و نظم جامعه عمل می کند؛ هر چند کارکردگرایان به این نکته نیز واقف بودند که رسانه ها می توانند برای جامعه کارکرد بد هم داشته باشند.

سازوکارهایی که نقش وسایل ارتباطی را در جامعه معین می کند، در درجه اول نیازها و تقاضاهای اعضای جامعه است؛ چه به صورت فرد و چه به صورت مجموعه. با پاسخ گفتن به هر یک از تقاضاهای مجزا، به طور یکنواخت ابزارهای اطلاع رسانی به کل جامعه سود می رسانند.

این رویکرد، فعالیت رسانه ها در جامعه را؛ رفع نیازهایی چون تداوم، نظم، یکپارچگی، هدایت و سازگاری می داند. از این دیدگاه، جامعه از عناصر مختلفی تشکیل شده که بر یکدیگر متکی است و به صورت یک نظام در محیط خود فعالیت می کند. وسایل ارتباطی، یکی از عناصر زیر مجموعه نظام محسوب می شود. هر یک از این عناصر در کل نظام، کارکرد ویژه ای را انجام می دهد و به

گونه‌یی به رفع نیازهای آن می‌پردازد. زندگی اجتماعی سازمان یافته، نیاز به همکاری مداوم و مستمر بین بخشهای مختلف آن در محیط اجتماعی دارد. این ابزارها بر اساس این رویکرد، بخشهای مختلف نظام را به یکدیگر مرتبط می‌سازد و از این طریق نظم و یکپارچگی درونی نظام را تضمین کرده و ظرفیت پاسخگویی آن را در بحرانها بر اساس واقعیتها افزایش می‌دهد.

مکانیسمهایی که بر اساس آنها دستگاههای ارتباطی به جامعه کمک می‌رساند، قبل از هر چیز تقاضاها و نیازهایی است که شهروندان، چه به صورت فردی و چه به صورت جمعی، در جامعه احساس می‌کنند. با پاسخی که رسانه‌ها به هر یک از تقاضاها به طور جداگانه می‌دهند، جامعه نیز از فواید آن بهره‌مند می‌شود.

چارلز رایت میلز (جامعه‌شناسی آمریکایی و استاد دانشگاه کلمبیا). معتقد است فضای مجازی عامل ارتباط گروههای خاموش در جامعه هستند و این تعامل زمینه ایجاد جنبش‌های اجتماعی را شکل می‌دهد. او می‌گوید: جنبش‌های مجازی، از فضای مجازی به عنوان سکویی برای فعالیت‌های کاملاً مجازی که شامل مخالفت‌های الکترونیکی مانند نافرمانی‌های مدنی، انگ زنی، مخدوش کردن تصویر دیگران و ... استفاده می‌کنند.

نظریه جزمی مک لوهان درباره تأثیر رسانه‌ها:

از نظر مارشال مک لوهان (نظریه پرداز کانادایی علوم ارتباطات)، مهم‌ترین تأثیر رسانه‌های همگانی این است که عادات، تصورات و حتی نحوه تفکر ما را تحت تأثیر قرار می‌دهند. رسانه‌های همگانی باعث شده‌اند که انسانها تنها بر یک حس به بهای عدم استفاده از سایر حواس تأکید بگذارند برای نمونه چاپ بر حس دیداری تأکید می‌گذارد و در عین حال چاپ شیوه تفکر ما را تحت تأثیر قرار داد و آن را خطی، مرحله‌ای، منظم و منطقی کرد. همچنین تلویزیون بر استفاده از تعداد بیشتری حواس تأکید می‌گذارد و دیداری، شنیداری و لمسی است. مک لوهان می‌گوید رسانه‌های جمعی انسان را به وضعیت قبیله‌ای باز می‌گرداند و اصطلاح دهکده جهانی را به کار برد. یکی از موضوعاتی که مک لوهان به آن اشاره نمود و تعجب صاحب نظران را برانگیخت این است که **محتوای رسانه‌های همگانی فاقد تأثیر است و تأثیر رسانه‌ها ناشی از شکل و قالب تکنولوژی آنها** است. از این نظریه اینگونه می‌توان برداشت کرد که تلفن همراه به دلیل ساختار شکلی و توان بالای برقراری ارتباط به اشکال مختلف می‌تواند بیش از هر رسانه دیگر در تغییر الگوهای رفتاری و نگرش‌های اجتماعی نقش مهمی ایفا کند.

با نگاهی دقیقتر به کارکرد تلفن همراه در ایران بخوبی می‌توان دریافت این وسیله ارتباطی، گذشته از نگاه تفننی برای مبادله مطالبی چون طنز، احوالات شخصی، مطالب خواندی و آموزشی، ابزاری برای بیان اعتراضات اجتماعی در مقابله با رفتارهای سیاسی و جناحی، اقتصادی، فرهنگی و حتی حکومتی است. واقعیت آن است که پیشرفت و گسترش فناوریهای جدید ارتباطی زمینه لازم برای تشکیل گروهها و شکل دهی جنبشهای جدید را فراهم ساخته تا پیام خود را سریع و آسان منتقل کنند. موضوعی که در کمپین نخریدن خودرو داخلی مصداق پیدا کرد. بنابراین، می‌توان اظهار داشت که جنبشهای نوین اجتماعی با بهره‌گیری از ابزارهای ارتباطی می‌توانند در ایجاد هویت‌های جدید اجتماعی، و هدایت افکار عمومی ایفای نقش نمایند.

کارکرد های تلفن همراه :

1- پیامرسانی

همان کارکرد اولیه و ذاتی اس ام اس است که در همه جای دنیا یکسان است و از آن، به سرویس پیام کوتاه یاد می‌شود. تفاوت اس ام اس، با مکالمه تلفنی در آن است که؛ اولی، به نحو نوشتاری است و در موقعیتهای بسیاری که امکان مکالمه تلفنی وجود ندارد، به خوبی نقش آن را نمایندگی می‌کند.

2 - تقویت ارتباط انسانی

قطع ارتباطات سنتی و رودر رو به ویژه در شهرهای بزرگ به دلایل مختلف اجتماعی و اقتصادی عامل تاثیرگذاری در سست شدن پایه های اخلاقی و رفتاری گردیده است ، برقراری ارتباط از طریق شبکه های مجازی و ارسال و دریافت پیام می تواند همان کارکرد ارتباطی گذشته را داشته باشد .

3- ایجاد تفنن و سرگرمی

تلفن همراه وسیله سرگرمی و وقت گذرانی و بعضاً تفریح و دل مشغولی است .

4 -تبلیغاتی

این کارکرد بیشتر مورد استفاده فعالان اقتصادی است که بجای استفاده از تبلیغات محیطی و رسانه های گروهی به سمت ارسال پیامهای تبلیغاتی بصورت انفرادی برای کاربران می نمایند.

5 - کارکرد رسانه ای

امروزه دیگر زمان انتظار برای شنیدن یک بخش خبری در رادیو و تلویزیون و یا انتشار روزنامه گذشته است

بسیاری از اخبار در سریع ترین زمان از طریق پیامهای تلفنی ارسال و دریافت می شود .

6 - ایجاد شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی، بافتهای جامعه است که به وسیله تارهای نامریی ارتباطات اجتماعی، به هم تنیده شده. یکی از کارکردهای مهم پیام رسانهها ، شکل گیری شبکه اجتماعی است. افراد متناسب با دیدگاهها و نیازها و علایق شخصی در گروههای مختلف مشارکت و تبادل نظر می کنند .

7 - جنبش های اجتماعی

شبکه مجازی در سالهای اخیر بسیاری از جنبشهای اجتماعی را شکل داده است ، سرعت انتقال پیامها ، افزایش همگرایی، ظرفیت بالای شبکه سازی، گستردگی مخاطب، کم هزینه بودن ارتباط، فراگیری مخاطب، در دسترس بودن ابزار ارتباطی و بسیاری دیگر از قابلیت ها این ظرفیت و کارکرد را برای تلفن همراه فراهم ساخته تا بتوان حرکت ها و جنبشهای اجتماعی را ایجاد و سازماندهی کرد.

پیامدهای منفی تلفن همراه در ایران :

1 - گسست ارتباطات انسانی

ارتباط از طریق برنامه های پیامرسان می تواند تزیف کننده ارتباطات چهره به چهره و مراودات اجتماعی شود. قطع این نوع ارتباطات، خلاء جبران ناپذیری در روابط انسانی مبتنی بر احساسات و عواطف ایجاد میکند. گذران ساعت ها وقت با این وسیله ارتباطی حتی در جمع خانواده نیز پیوندها را گسسته و زندگی انفرادی را رواج داده است .

2 - تغییر الگوی رفتاری

پیش از این در جمع های خانوادگی و فامیلی همه تلاش می کردند با ارتباط کلامی، باب گفت و گو و جویا شدن از احوال یکدیگر را باز کنند . اما امروزه در هر جمع، شاهد سرگرم بودن اکثر حاضرین با تلفن همراه خود هستیم . ظاهراً همه در کنار هم اما افکار منفک از یکدیگر است .

3 - از بین رفتن مرز بین واقعیت و شایعه

در فضای مجازی کمتر می توان به صحت و سقم برخی اخبار و مطالب منتشر شده اعتماد و اطمینان حاصل کرد چون معمولاً منابع اطلاعاتی ناشناس و گم هستند . امکان تحریف و قلب واقعیت ها بسیار است و بدلیل قابلیت مداخله کاربران در تولید محتوا امکان مخدوش شدن اخبار و مطالب وجود دارد.

4 - نبود حریم خصوصی

شبکه های اجتماعی با ورود به درون خانواده ها و زندگی خصوصی کاربران بسیاری از مناسبات انسانی افراد را تحت تأثیر خود قرار داده اند، در این محیط تعاملی هر لحظه ممکن است بیگانه ای وارد شود و شما چون دوست و محرم هر آنچه دارید در اختیار بگذارید ، این محیط دشت بی کرانی است و همه می توانند از آن عبور و یا در آن اقامت کنند.

5 - اضطراب و استرس

گوشه گیر و انزوا طلبی یکی دیگر از خصایص استفاده از شبکه های اجتماعی و برنامه های پیام رسان است، امروز اکثر جوانان بیشترین وقت خود را با تلفن همراه خود سپری می کنند از هم صحبتی با دوستان فراری می شوند و به گفته روانشناسان دچار حالاتی نظیر خجالت، اضطراب و استرس می گردند.

6 - تغییر در اوقات فراغت

رواج اشکال مختلف سرگرمی غیر وابسته به زمان و مکان، چند وظیفه ای شدن رسانه های جدید و لذت بردن جوانان از توانایی انجام همزمان چند وظیفه، تحرک و جسمی و جنب و جوش و فعالیت های فیزیکی را سلب کرده و همه چیز در فضای مجازی رخ می دهد

استفاده بیش از حد از این سرگرمی ها، علاوه بر ایجاد مشکلات روحی، عدم توانایی در مهار کردن تمایلات، ایجاد بی ارادگی و تنبلی، مشکلات جسمانی نیز برای کاربران ایجاد می کند

7 - اعتیاد

شدت وابستگی گروهی از افراد به حضور در شبکه های اجتماعی و استفاده از تلفن همراه به حدی است که تصور دور ماندن از این وسیله ، ادامه زندگی را برای آنها سخت و دشوار جلوه می دهد . این گروه انچنان وابسته و به این ابزار ارتباطی هستند که مبنای زندگی خود را بر پایه آن بنا نهاده اند و بدون آن زندگی را بی معنا و اصولاً امکان پذیر نمی دانند.

8 - هنجار شکنی

ورود ادبیات گفتاری و نوشتاری در محیط مجازی موجب شکسته شدن برخی حریم ها و حرمت ها شده است. انتشار مطالب و تصاویر غیر اخلاقی به بهانه سرگرمی و تفریح ، پیامدی جز تخریب باورها و اعتقادات و ارزشهای فرهنگی و اجتماعی ندارد . این پیامد انچنان گسترده و فراگیر شده است که همه روزه شاهد نمونه های از آن هستیم .

نتیجه گیری

همانطور که اشاره شد ارتباطات، عامل مهمی برای دگرگونی و تحول در جهان معاصر است. از اختراع صنعت چاپ گرفته تا پیدایش فناوریهای نوین مخابراتی و ارتباطی، همگی در خدمت تغییر و تحول بوده است.

تلفن همراه، از جمله آخرین فناوری هایی است که با وجود مدت کمی که از ورود آن به ایران می گذرد، تأثیرات چشمگیری را در حوزه های گوناگون به جای گذاشته است.

بسیاری از کارشناسان علوم اجتماعی بر این باورند: چنانچه استفاده از این وسیله ارتباطی فراگیر، با هدف رفع نیاز های واقعی انجام گیرد بی تردید می تواند عامل موثر در توسعه اجتماعی شود ، در غیر این صورت ابزاری مخرب در راستای گسترش تنش های روحی و روانی، از هم پاشیدن بنای اخلاق اجتماعی و بنیان های ارزشی و فرهنگی کشور خواهد بود.

منابع :

- نَش ، کیت (1382) ، جامعه شناسی سیاسی معاصر ، ترجمه محمد تقی دلفروز ، انتشارات کویر ، تهران
- رنای شورت ، جان و هیوم کیم ، یونگ (1384) ، جهانی شدن و شهر ، ترجمه پانته آ لطفی کاظمی ، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری ، تهران
- ساروخانی ، باقر (1385) ، جامعه شناسی ارتباطات ، انتشارات اطلاعات ، تهران
- دوناتلا دلاپورتا ، - ماریو دیانی ، جنبشهای اجتماعی، مترجم محمدتقی دلفروز، نشر کویر : 1390
- عاملی ، سعید رضا (1382) ، دو جهانی شدن ها و جامعه جهانی اضطراب ، نامه علوم اجتماعی ، شماره 21
- اِری ، جان (1383) ، جامعه شناسی متحرک ، ترجمه یوسف ابادری ، فصل نامه ارغنون شماره 24 (ویژنامه جهانی شدن)
- منتظر قائم ، مهدی و تارتار ، عزیز (1384) ، اینترنت ، سرمایه اجتماعی و گروه های خاموش ، فصل نامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات ، شماره 4
- ملوچی آلبرتو ، جین کوهن، چارلز تیلی، فهم و مطالعه جنبش های اجتماعی جدید، مترجم علی حاجلی، ناشر، جامعه و فرهنگ

- هابرماس، یورگن. (۱۳۸۴) «نظریه کنش ارتباطی: جهان زیست و نظام»، ترجمه کمال پولادی، تهران: موسسه انتشاراتی روزنامه ایران.